

ESTADA DE
JOAN MARAGALL
A LA FIGUERA

MANUEL CANALS I SURÍS

Joan Maragall

La masia mas Figuera és un conjunt de tres cases i terres, la Figuera, el Corral o Muntanya i –la tercera– el Bellit. Passejant per la Figuera descobrim un dintell de l'any 1763, però també n'hi ha un altre que té inscrit en la pedra "1679". En la masia de la Figuera de la Mora o de Tagamanent, propietat de la família Grau, Joan Maragall i Gorina hi féu estada durant uns quants dies en dues ocasions: l'octubre de 1902 i el maig de 1903, convidat per l'arquitecte i escriptor Josep Pijoan. En l'epistolari de les *Obres Completes* de Maragall trobem una carta dirigida al seu amic Antoni Roure, del dia 5 de juny del 1903, quan escriu *El Compte Arnau*, i en la qual podem llegir:

Jo vinc de passar quatre dies al Montseny [hi ha una nota al peu que indica: a La Figuera, masia del Pla de la Calma, on passà uns dies amb Pijoan] en la grandiosa visió i immensa quietud, sols trencada pel continuat diàleg sobretot lo del món amb el febrós amic, i ara torno estar pres per les coses d'aquí, sol·licitacions de col·laboració escrita, himnes a banderes (que ja es veu que totes han de ser cantades per en Millet i jo) al·locucions per demanar diners per obres patriòtiques, etc. etc.

La família Grau, procedent de Barcelona, va establir-se en aquest mas i així va organitzar en ple Montseny el que avui podríem anomenar un refugi-hostal, o més aviat un centre de reunió social del que diríem també avui "un grup o colla d'amics". Sembla ser que l'ànima de les reunions era l'àvia, dona d'un instintiu tracte social i culte, però natural i senzilla, com també diligent i simpàtica. El mas s'ha dedicat econòmicament a l'explotació del carboneig, com és tradicional a la zona. En l'Arxiu Històric Comarcal d'Osona, a Vic, trobem documentació relativa a aquesta facturació i es poden consultar alguns llibres de la comptabilitat: en l'expedient núm. 4: Llibre Major de Comptes Masia La Figuera de 1944 a 1950, es troben diverses factures i la senyora Núria Grau hi consta com a propietària; també cal esmentar l'expedient núm. 5: Llibre Major de Comptes Masia La Figuera, de 1950 a 1959, propietària Núria Grau, l'expedient núm. 6: Llibre de Comptes Corrents Masia La Figuera, del període d'anys de 1959 a 1971, on consta com a propietària Mª Àngels Grau, i l'expedient núm. 7 amb una al·legació jurídica municipal.

Anem a l'inici, als orígens de l'estada del poeta Joan Maragall a la Figuera. L'arrel ja hem dit que es devia a una invitació de Pijoan; aquesta invitació, però –com podem veure en la fotografia central de l'article– formava part del conjunt de reunions socials d'aquest "grup d'amics". El poeta i activista cultural Josep Pijoan havia anat a fer estada a la Figuera, des de la primavera de 1901 a l'estiu del 1903. Hi havia anat a parar fonamentalment per guarir-se de la seva mala salut, segurament apendicitis, i per assolir una llarga convalescència evitant el contacte amb la tuberculosi. Els membres de la família acordaren així el retir al

pla de la Calma, on establí una bona amistat amb la família Grau. Un segon motiu per aquest "retir" sembla tenir una explicació sentimental. La família volia també allunyar-lo i distreure'l de Barcelona en fracassar l'enamorament de joventut amb Maria Permanyer, filla d'una personalitat de l'època de la Unió Catalanista i amb la qual Pijoan compartia excursions amb Àngel Guimerà. Maragall viatjava a visitar el seu amic, i és en aquest marc on es forjà a més un episodi important de la literatura catalana: el procés d'elaboració de la teoria de la *paraula viva*.

Pijoan passava el temps en aquell marc idoni per a la creació poètica, sota la mirada del castell del Tagamanent que esguarda la Figuera, llegint filosofia i practicant llargues passejades i excursions. Per aquesta afecció a caminar els pastors el van anomenar *el Saltacarenes*. Llegia Kant, Plató, Spinoza, Goethe i Lull, però també transcrivía cançons populars. Pijoan cultivava l'amistat amb Maragall i en aquest període li va fer arribar tot un seguit de poemes: "L'amiga", "Ofrena de mestratge a la cançó popular", "Idil·li", "El camí", "Peregrino-senyor per unes vores-", "Veni Senyor", "Herbejant", "El ram d'Or-cançó de camí", "Acolliment", "Euga, tita vermella", "Demanant camí", "El flabiol-cançó de pastors", "L'Edat d'Or", "Ballades", "Matinada", "Reposada", "Foscor", "Retorn", "Quan seré vell", "Còpia de l'antic". Tots ells aparegueren publicats al *Cançoner* 1905, a excepció de "Peregrino-senyor per unes vores-", que es va publicar a *Garba*; "Ofrena de mestratge a la cançó popular" i "Veni Senyor", que no es van publicar fins molts anys després a l'apèndix del *Cançoner*, dins l'*Obra Catalana*, i "Foscor", "Retorn" i "Quan seré vell", publicats en la segona edició del *Cançoner* de 1947 i recollits a *Obra Catalana*. Pijoan treballa en aquest marc una teoria estètica, contrapunt a la que treballa el seu amic en la de la *paraula viva*. Defineix la bellesa com a "manifestació d'una harmonia suprema". Influint pel panteisme de la filosofia de Spinoza i sens dubte captivat per la visió de la muntanya, defensa una íntima relació de la bellesa amb la vida, en un vitalisme còsmic de trets modernistes, i s'allunya de qualsevol cànon o norma. La creació artística ha de recolzar en la bellesa i l'harmonia de la realitat natural. L'art és el camí del coneixement de la naturalesa, i la naturalesa és alhora el coneixement de l'art: són aspectes d'una mateixa inquietud de comunió amb el món.

La relació entre Maragall i Pijoan ha estat treballada en l'obra d'Anna Maria Blasco i Bardas *Joan Maragall i Josep Pijoan. Edició i Estudi de l'Epistolari*, on en el primer volum, en el tercer capítol de la segona part, es dedica un apartat especial a les estades al Montseny (1902-1903). Sembla que en la primera visita de Maragall a la Figuera va perdre una medalla que la seva dona li posava al coll sempre que marxava de casa. Maragall escriu una carta al seu amic notificant-li la pèrdua. Pijoan va contestar a aquesta carta per notificar al seu amic la troballa de la medalla. En la correspondència apareix també la referència de Joan Maragall "a les lletres que escriu a la Lola". Es tracta de la nena Lola Grau, a la

qual veiem també en la fotografia, d'uns vuit o nou anys, néta dels propietaris de La Figuera, amb la qual Maragall mantingué correspondència. En resposta a les cartes que aquesta nena li envià, Maragall escriví una sèrie de petits poemes publicats a l'epistolari. Sens dubte Joan Maragall estava d'alguna manera encisat per l'encant de la Lola, ja que en parla sovint en la correspondència amb en Pijoan, i va motivar un fresc poema que llegirem després.

Veiem ara una mostra de la correspondència Pijoan-Maragall, entorn d'aquests fets.

Barcelona, 28 octubre 1902

Estimat Saltacarenas:

Bo y escrivint las lletras a la Lola se m'ha fet tart, perquè he hagut de rumiar molt. Que'ns costa de parlar a la ignoscència!

Ab el meu magnífich sentit d'orientació sols vaig haver de demanar sis o set vegadas el camí per a arribar a la estació del tren; però encara vaig arribar ab tres quarts de temps. Vaig arribar aquí escampant l'alegria del Montseny entre els meus, y tots me n'ha sabut molt grat, y a vostè principalment per haver sigut el temptador.

Avuy he anat a portar la carta de vostè y, encara que he volgut passar d'incògnit, per no molestar ab una visita intempestiva (era la una del migdia), la minyona m'ha forçat ditzosament a entrar y he tingut el gran goig de coneixe' a la seva mare, ab qui, y ab la seva germaneta, he parlat de vostè una bona estona. Y que'n són, de bones y amables! Ja tenen rahó que'ls testos s'han d'assemblar a las ollas. M'ha semblat, aquella estona, un viu reflexe de las qu'he passat amb vostè. D'aquestas ja'n parlarem un altre dia, perquè encara estich enlluernat de la llum del Montseny y no se me'n precisan prou las altas visions; pro, com ja'm són a dins, imborrables, sempre tindrè temps de mostrar-ne el tresor.

En la cambra hon dormia m'hi devia deixar una medalla que la esposa me posa sempre al coll cuan me'n vaig de casa. Si l'han trobada, vostè me la donarà cuan vinga.

Les flors que'm comandà per Clara han sigut fondament agraïdas. Només que'n comte de romaní m'ha adonat qu'era espígol lo que vaig cullir. Tant se val tot és fragància.

Espressions a la senyora Pepa, y a la filla, y an en Grau y als noy(s), des del gran fins a l'Arciset. A la Lola dongui-li ma lletra. També'm recordo de la Marieta de les cançons y del Serrallonga carboner.

Per vostè, Saltacarenas de l'esperit, lo millor d'en

Maragall

Escrigui'm.

La Marieta de les cançons i el carboner Serrallonga eren els personatges dels quals Pijoan recollia cançons populars i que Maragall conegué amb motiu de la seva estada al Montseny. La resposta de Pijoan a Maragall no es va fer esperar, atesa la pèrdua d'una medalla de valor familiar, i també les notícies o noves sobre la Lola.

La Figuera, 31 d'octubre 1902

Estimat D. Joan:

Escrich precipitadament aprofitant un traginer que passa –un correu inesperat! He descobert la medalla que guardo com a relíquia. Mentrestant aquest present carinyós me durà bona sort a mi. També va descuidar-se el bastó y la llet y no sé cuantas cosas més... Per què no podia descuidar-se vostè y tot de marxar, y no deixar-me aixís tant solitari? Encare no he reaccionat. Lo pitjor és que com més va més coses tinch que dir-li. Ara comprench molt bé el seu natural y m'esplico moltes paraulas sevas qu'avans no entenien. En fi, ya lhi escriuré ab més calma.

La Lola ha rebut la seva carta ab una alegria febrosa. No es pot figurar la impressió que l'hi ha produït. L'hi tremolàban las mans y ha tingut que dir que l'hi llegísim. (Entre nosaltres, la resposta de vostè és una maravella.) Després, la pobra criatura s'ha posat sèria, comprenent la dificultat de correspondre dignament. L'hi he fet compendre que fer-ho bé no costa gens, y menos per ella. Procuraré que dingú s'hi fiqui en dirigir-la.

Pasi-o bé. Ay, quant arrepenit qu'estich d'haber-lo deixat anar sol y ab aquell farcell que tant pesaba! En fi, ya sap el meu trist modo de ser: fer las cosas malament per arrepentir-me'n després. Per aquest camí perdoni'm!

Un recort a tots els seus y de vostè es despedeix fins a demà en

Pijoan

A l'Arxiu Maragall es conserven també les cartes que Lola Grau envià a Joan Maragall. Contenen nombroses al·lusions a Josep Pijoan, que ensenyava aquesta nena a llegir i escriure. Tan sols en una d'elles hi ha una nota autògrafa. Sota la signatura de la Lola apareix el dibuix de dues gallines. Pijoan va acompanyar aquest escrit amb una nota:

Aquí l'hi envio aquesta carta de la Lola. En ella hi trobarà més poesia que en la meva. Yo estich bo. He escrit una mica que vindrà en l'altre remesa. Demà, diumenge, surto d'expedició tot el dia en

busca de cançons per aquestos sots de la Castanya. Ya l'hi comunicaré el resultat. Yo estich bo. Y vostè què fa? Baixaré el disapte o diumenge vinent, de manera que si volia anar a Vic hi podríem anar plegats des de aquí y yo agafaria el tren y vostè s'i quedaria. Tingui present que el tren de carga de las 12 l'han suprimit. Vaja. ADÉU. Un recort als de casa seva. Pijoan

Vet ací el poema que Joan Maragall dedicà a Lola Grau, la Lola de la Figuera, una obra on ens mostra la seva sensibilitat humana i comprensiva i on, sense cap pretensió literària i amb un to senzill i intimista, vol agrair amb tendresa la rebuda d'un simple ram de flors del bosc.

PER LA LOLA DE "LA FIGUERA"

Aquelles flors que em vas dar
Tot el camí van fer olor.
I aixís que vaig arribar
en aigua les vaig posar
per donà'ls-hi més frescor.
I encara dies i dies
m'han fet recordar de tu,
de quan a l'hort les collies,
de quan en pom les guarnies
i de quan me les vas dur.
Ara les flors ja han passat
mes el record ha restat,
entorn meu com una flaire.
I tu del goig que m'has dat,
te n'has enrecordat gaire?

Joan Maragall

Maragall, sense voler-ho, va immortalitzar amb aquest poema la Lola de la Figuera.

LES REUNIONS A LA FIGUERA

El que podem dir sobre les reunions del grup de modernistes, escriptors, pintors, músics i personatges de la cultura en general és poc una vegada contemplem la fotografia que oferim: *La Figuera cap a 1900*. Si l'analitzem d'esquerra a dreta trobem en primer lloc el poeta Joan Maragall i Gorina

FOTO CEDIDA PER: ARXIU COMARCAL D'OSONA. VIC. PROPIETAT DE M. ÀNGELS GRAU MASSÓ

Mas La Figuera vers el 1900. D'esquerra a dreta identifiquem: Joan Maragall, amb la Lola de la Figuera al davant, Lluís Via, Ramon Casas, Santiago Rusiñol (en la part central, sota el dintell) i, assegut en l'extrem dret de l'entrada del mas, Lluís Millet.

(Barcelona 1860-1911); un personatge entranyable i significatiu, la Lola de la Figuera, al seu costat; Lluís Via i Pagès (Vilafranca del Penedès 1870 - Alt Penedès 1940), escriptor, figura representativa del Modernisme conservador i director de la revista literària *Juventut*; Ramon Casas (Barcelona 1866-1932), pintor i dibuixant; ocupant l'espai central en Santiago Rusiñol i Prat (Barcelona 1861 - Aranjuez 1931), autor dramàtic, narrador, pintor i col·leccionista; i assegut en l'extrem dret identifiquem en Lluís Millet i Pagès (El Masnou 1867 - Barcelona 1941), músic, fundador i director, fins la seva mort, juntament amb Amadeu Vives, de l'Orfeó Català. No identifiquem en aquesta fotografia Josep Pijoan (Barcelona 1879 - Lausana 1963) que devia ser l'amfitrió que rebia els seus amics, encara que tots sabem que en aquestes reunions "algú ha de fer la foto". L'ànima de les trobades era, però, l'àvia de la Lola: li deien Pepa i, com a promotora d'aquestes reunions, era culta, sensible i educada. La seva filla, la mare de la Lola, es deia Dolors Godayol i era la pubilla del mas. La família la va enviar a estudiar a Barcelona, on els Grau tenien una fonda al carrer Canuda. Les anades i vingudes de la ciutat a la Figuera devien ser nombroses, com en qualsevol casa o família del lloc. Els mitjans per accedir, tant la família com els amics, eren ben diferents dels actuals. Si avui ens desplaçaríem

amb un vehicle tot terreny, de la mateixa manera que organitzem els nostres caps de setmana amb els amics mitjançant el correu electrònic i la telefonia fixa i mòbil, en aquell moment l'ús de la correspondència escrita era fonamental. Quants descobriments i confidències d'amics i familiars no es perden en l'actualitat per l'ús d'aquestes noves tecnologies! Com ens diu l'Albert de Sicília:

El viatge es feia des de Barcelona fins a l'estació del ferrocarril d'Aiguafreda i d'aquí a la Figuera a cavall de mules degudament equipades, muntanya amunt pels costeruts camins que portaven fins a la casa de pagès.

Malgrat les característiques d'aquest viatge podem comprovar en la fotografia com Santiago Rusiñol no perdia en cap moment el seu formidable aspecte de *dandy*. Un altre col·lectiu d'amics que pujava a gaudir de la muntanya, la tranquil·litat, el bon menjar i la companyia eren els músics. Com s'endevina per la presència de Lluís Millet, no eren uns músics qualssevol els que pujaven a la Figuera. M. Àngels Grau ens explica com es feien molts concerts a la masia i que per tant hi pujaven molts instrumentistes, fins formar petites orquestres. D'aquelles pujades de retir a gaudir del paisatge i la música es conserva una correspondència datada l'any 1897 i 1898 que mostra com l'Orfeó Català, fundat el 1891, tenia en la Figuera una –podríem dir-ne– “seu paral·lela” o segona residència. Es podia haver gestat l'activitat del primer Orfeó en aquelles reunions culturals d'amics? Ben possiblement va ser així. Les cartes estan escrites amb membret i paper de l'Orfeó; les signen normalment Antoni Roca o Àngel Bonet, amics que van fer també estada en la masia del pla de la Calma, membres de la institució musical de Lluís Millet, i s'adrecen a la Figuera, al Sr. Don. Papet Grau.

Vegem-ne algunes:

Barna 19 de juny 1897

Mon bon amich Grau:

A seu degut temps vaig rébrer la teva apreciada dels 15. En primer lloch gracias mil per l'atenció que tan complertament y que sense meréixem tenen vostés per mi. Jo los hi quedo molt i molt agrahit y ja per endavant especialment a la Sra. Pepa, que á mi prou me consta lo molt be que sap per las cosas y per lo tant empleará tot aquella sabiesa que Deu li ha donat per a copiar del meu amich, lo qual está també molt content de pogueu pujar alli dalt a la Figuera, de ahont ha de sentir parlar tant.

Jo ab tot sentiment, ja tinc la seguretat de que no'm podré donar lo gustasso d'acompanyarlo; en fi, si per are no es probable, dies quedaran per a recabalármén si Deu ho vol.

Sr. Don. Papet Grau
"La Figuera"

Molt amich meu: he rebut la
teua del passat, en la que m'heu convidat per
assistir a la mort dels quatre porcos
que ja no deuen ser a porcs de ara,
per lo que li dono las gracias, igual
que per haverme felicitat a causa
de las festas de Nadal y esp. d'any
las que desitja troguels passat bé del
tot com ho he fet ja gracias a Deu.

Aquest diu m'heu Bonet (Angel)
me va llegir la teua carta en la que
li notifiques la mort de Mn. Pere y
de que are tindrà un restor molt
tràmpat a la Mora de lo que meu
alegro molt.

Altremen fa pochi dies parlava
ab m' Bonet (Angel), y algun altre de
venir a veurels fet Mars y Abril
apropiava en...
seguida tot ho desbarriam molt
feno, en fi, si la fena no aprèta
allavors, jo he ho faguem feno.

Tots los de casa m'encarreguen
la salud de part nova igual que lo
meus tres Doria y Pao també d'Aguil
m' Montlleó y d'unes minuts del Orfeó
que fora llavors de enomena, y are ten
saluda de part nova a tota la teua
familia que tan aprisa y tan resp
el cartijo de ton amich

Antoni Roca

Bna 12 Gener 98

Carta del senyor Antoni Roca del 12
de febrer de 1898 amb paper i membret
de l'Orfeó Català, adreçada al Sr. Don
Papet Grau, "La Figuera".
Propietat de Mª Àngels Grau Massó.

Aixis es que havent ja rebut la conformitat de vostés, lo meu
amich n' Antoni Roca, si Deu ho vol, pujarà en lo tren de la tarde del
dilluns vinent o siga demà passat. Per lo tant, jo los prego que tin-
gan preparat da alguna caballeria pera que ell hi puga montar á la
pujada (lo dit jove es de pocas carns).

Demà al vespre, si Deu lo vol, aniré ab ell á can Serrallach á fi de recullir lo sach pera ficarhi la Dolores. Per cert que, l'altre dia que hi varem anar, me va semblar per lo que deya lo sr. Francisco que l'Anita hi passaria molt poca temporada a la Figuera, lo qual no m'ho explic haventli provat tant.

Jo encara penso a tardar 2 o 3 setmanas á sortir á viatge. Si un cop jo sigués fora los hi convenia alguna cosa en que los puguéssim servir los meus germáns ó jo, será millor que dirigeixin les cartas al

“Orfeó Catalá”

Carrer de Dufort nº 1-1 er

per a entregar á Angel Bonet

Barcelona

Ja que tinch por de que mon germá podria ser molt fácil que un cop jo siga fora ell cambihi de disfresa, y encara que ell ja los hi faría saber, també seria prou sensible que justament vostés li escriguéssin als pochs dias d'haver cambiat y li dirigessin la carta encara al domicili que tenim are.

En fi, amich Grau, repeteixo: mil y mil gracias per tot lo fet y per lo que ja tinch la seguraetat que farán. Fássim lo favor de saludar ab tot afecte á la Sra. Pepa á la seva Sra. esposa, fills y demés gent d'aquesta santa casa y, una vegada mes los hi repeteixo: que ja saben qu'allá hont jo siga hi tenen al mateix temps que ser un amich un servidor segúr.

Angel Bonet

La Sra. Pepa a què es refereix la carta era l'àvia, emblemàtica promotora de les trobades. Diuen que era una gran cuinera, cosa que en definitiva era l'eix i l'ham de la reunió.

Barna 15 Abril e 1897

Molt estimat Pepet:

He rebut las cartas, todas tevas. Avuy aquest demati he rebut la del dia 13. Dech dirte una cosa que ja t'ho volia dir en una de las meas anteriors y es que reparo a cada carta que m'escrius, no sols milloras la lletra, sino que, cada una que m'envias de nou la trovo millor escrita.

Los que pujarem sérem (si deu ho vol) uns deu o dotze, tot lo mes, puig que los altres que devian pujar que eran precisament los temors, los uns per nals altres per cols, lo cas es que no podran pujar, lo qual farà que no'ns siga posible lo poguer cantar la missa, com era tant de meu desitg.

Així es que, ahir a la nit reunits al Orfeo veyent que no seria possible emprar lo dilluns al demati cantant la missa, alguns dels expedicionaris varen proposar que si fa bon temps nos llevarem de matinet y 'ns en aniriam per Puigdrau a dinar al poble del Montseny y ens deixarian caure a la tarda a Gualba pera agafar lo tren de regres cap a Barcelona. Per lo tan si lo temps no s'hi oposa i no surt cap entrebanch (encara que aquest plan no estan ben determinat del tot) a las horas, no hi hauria necessitat de que la yaya s'hagués d'amohinar a preparar lo dinar pera'l dilluns, porque a las horas podriam emportarnosel fentne paquetets pera no exposarnos a trovarnos escassos de menjar allá ahont nos aturéssim per dinar. Després de tot conto que si podem y ho fem aixis, no sera pas una nova molestia pera nosaltres, porque si això nos tingues de portar mes trasbals, a las horas ho deixariem correr y fariam conforme vaig escrihereus lo dia 8.

Respecte a comprar la carn a Ayguafreda no hi ha cap inconvenient en ferho mentres hi hagi seguretat de que'n trovarem y sense que'ns fassi entretenir gaire.

Per lo brenar, com que no se si'l farem a la vermella o al sot del moli seria millor que si en Ramon volgués baixar una mica de tossino (sia llagonissa o pernil d'aquell tant bo), nosaltres ja't portariam a demunt pera escabetxarlo allá ahont fos, encare que jo'm penso que sera a la vermella.

Ja estich esperant veuret a l'escopeta al coll.

No contesto mes detalladament las tevas cartas perquè espero ferhi de paraula, si Déu vol.

Tot allò de costum pera tots vosaltres y esperant lo plaher de véurens y poguervos estrényer la ma'm repeteixo com sempre afm y s.

A. Bonet

P.D. En cas de que lo diumenge fes un temps tant dolent que no permetes lo pujar o no sigués prudent lo ferho pera no esposarnos á una mullena, á las horas t'escriuria pera que'm diguésses los gastos que haguessen fet tan a casa vostra com lo Felis pera enviarnos los diners.

El "Sot de la vermella" a què es refereix la carta, es diu que és on en Amadeu Vives es va inspirar per a la seva obra *Bohemios*. Llegim també en la carta com es lamenta per la impossibilitat que els tenors de l'Orfeo pugui assistir, cosa que impedirà de cantar una missa.

En una altra carta de 8 de març de 1897 signada per Àngel Bonet es fa una

Mas la Figuera vers el 2000

referència explícita al Sr. Millet, que també visitava i feia estada a la Figuera, segons mostra la fotografia i afirma la família Grau:

“[...] En Millet i demás amics y companys d’orga també m’encarregan de enviarvos totas aquelles expressions de costum especialment los meus germans [...]”

La família Grau recorda en la casa la presència d’una arpa i de molts altres instruments que restaven allà en espera de la propera convocatòria. També organitzaven concerts juntament amb la natura en la petita església de Sant Isidre propera a la Figuera, amb l’oposició de vegades del bisbe i l’autoritat religiosa local, per la disbauxa que podia representar. Els masovers, pastors i gent de la comarca deien “vindran els senyors de Barcelona” quan es preparava una estada d’un grup nombrós de gent, per a la qual calia preparar la intendència pertinent. Maragall i Pijoan, en el marc del pla de la Calma i sota l’esguard del castell del Tagamanent, formaven així part d’un eix de relacions molt més ampli i ric, i la teoria literària de la *paraula viva* de Joan Maragall no ha estat de ben segur l’única troballa que s’ha forjat a la Figuera.

JOAN MARAGALL I EL 1900

Diu Josep Pla, en un incís dins un comentari a un llibre de memòries d’André Maurois, el creador del moviment polític i cultural Action Française, que la història es fa d’anècdotes, no de teories; i es referia, en un dels seus exabruptes, a Eugeni D’Ors, que com a bon noucentista elaborava la seva teoria més amb *categories* que no pas amb *anècdotes*. Les categories del Noucentisme són així el marc de la “teoria límit” per sobre del vitalisme d’una *paraula viva*.

Vegem aquestes categories:

NOUCENTISME	MODERNISME
Nou-cents	Vuit-cents
Cultura	Natura
Arbitrarisme	Paraula viva
Intel·ligència	Sentiment
Normes	Originalitat
Ciutat	Individu
Límit	Exuberància
Concret	Expressió
Ordre	Creativitat
Autoritat	Anarquia
Classicisme	Romanticisme
Dandy	Bohemi

Tanmateix, Xènius té en la seva vida –i en la seva teoria– també anècdotes, i recomanava en ocasions d’infringir les pròpies normes i fer, alguna vegada “la part del foc”.

Les vides de Maragall i D’Ors coincidiren sovint. El 24 de desembre de 1904 la publicació *El Poble Català*, on Eugeni D’Ors escrivia en la secció “Reportatge de Xènius”, dona compte d’haver assistit a la lectura de la segona part d’*El comte Arnau* a casa de Maragall, “mestre de Gai Saber de debò i d’ençà d’abans, molt abans, que els diplomes amb cal·ligrafia gòtica ho contessin”. En l’epistolari de les *Obres Completes* de Maragall només consten dues cartes dirigides a D’Ors, però les relacions entre ambdós devien ser fluides ja que Joan Maragall va actuar com a testimoni en les noces d’Eugeni D’Ors el 1907. Maragall i D’Ors ingressaren conjuntament a l’Institut d’Estudis Catalans, el dia 14 de febrer de 1911, quan la Secció Històrico-arqueològica ja funcionava. Maragall va ser adscrit a la Secció Filològica, i Eugeni D’Ors a la de Ciències, i va esdevenir secretari general de l’Institut creat per Enric Prat de la Riba.

En les relacions entre Maragall i D’Ors no hi hagué mai comunió d’ideals, d’opinions o gustos com els que hi ha entre alumnes o deixebles o amics d’una mateixa generació amb formació similar. És més, les diferències entre les respectives ideologies o concepcions estètiques van ser reconegudes obertament tant per l’un com per l’altre, més enllà del tracte cordial i amistós. Eugeni D’Ors escriu “ens estimem i això és el que importa”, i també, fent referència explícita a les categories:

Potser estem més d’acord que no ho pensem. Clàssic o romàntic, mediterrani o germanitzant, autoritari o anarquista, civil o rural,

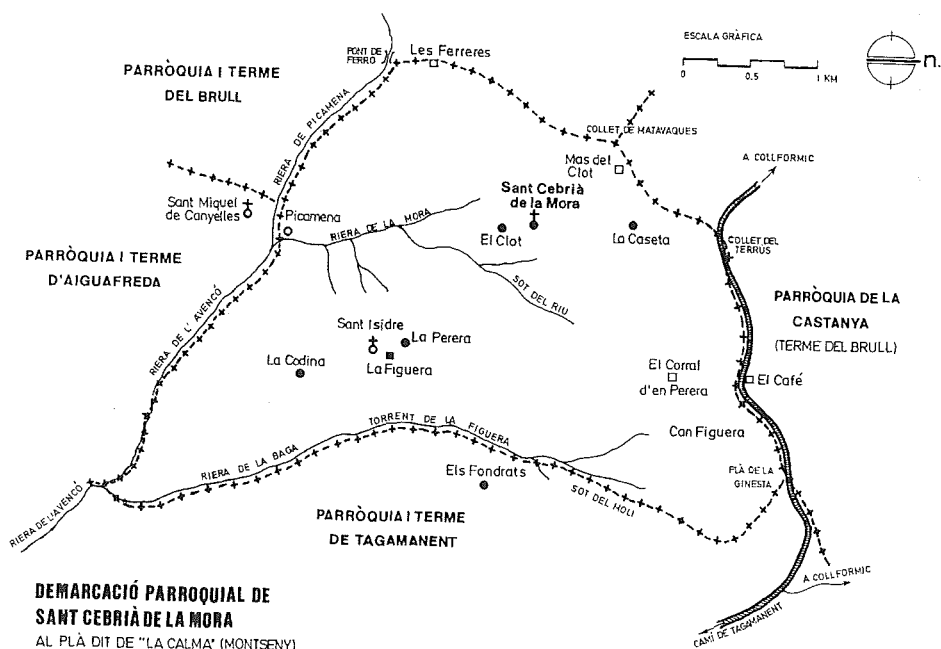
Nou-cents o Vuit-cents, no són tal vegada més que noms, i el que compta, la flameta que cadascú porta dintre.

Xènius relativitza aquí les categories, i potser en la vida mateixa, en la paraula viva o la relació viva, reconeix que el que cal no és anar de la categoria a l'anècdota, sinó remuntar-se des d'aquesta, pensar de l'anècdota a la categoria. Quan encara no s'havia complert l'aniversari de la mort del poeta –el 6 d'abril de 1912– Xènius redacta, amb el seu estil, un paper per ser llegit abans de la representació, al Teatre Principal i a càrrec del Sindicat d'Actors Catalans, de la *Nausica* maragalliana. En el text, "La victòria de la Paraula sobre la Mort" es deia que:

si aquell jorn d'Ateneu va ésser la festa i ofici de la Paraula viva, avui és la festa i ofici de la Paraula immortal.

En els seus primers anys d'arrelament a Madrid D'Ors va fer també unes curioses consideracions sobre el krausisme de Maragall, atribuïble, segons ell, a la influència exercida per Giner de los Ríos. Més enllà de l'amistat que uní així els màxims representants del Noucentisme i el Modernisme catalans, va existir entre ells una diferència temperamental, un corrent subterrani o un motiu de separació. Maragall era poeta, i Eugeni D'Ors pensador. La diferència està així entre el *pathos* i el *logos*. D'Ors i la seva generació van haver d'escometre la bohèmia modernista en nom de la necessitat, en els nous temps, d'ordre, de mesura, de contenció i de seny enfront de la rauxa, la vaguetat i el desdibuixament i la passió exaltades pels modernistes i el seu cap visible, Maragall, a qui oficialment havien d'hostilitzar. L'oposició d'Eugeni D'Ors a l'obra maragalliana se centra principalment entorn de la poesia espontània i de la doctrina de la *paraula viva* tan fonamentals en el credo estètic de Maragall.

Quan el moviment noucentista desplaça el modernista Joan Maragall escriu, el 1909, l'*Oda nova a Barcelona*, i el seu cèlebre *Cant espiritual*, on fa de l'eternitat una categoria per ser viscuda en cada moment, en cada anècdota, com el *carpe diem* propugna com a model de vida: "per fer etern dins el meu cor...". Maragall i D'Ors van ser conscients de l'afirmació implícita d'un canvi de generacions, de la mort d'una època de la literatura catalana i la naixença d'una altra. D'Ors i la generació noucentista, com Joaquim Folguera, s'enfrontaren al Modernisme per distanciar-se'n explícitament i definir les seves *categories*. El primer punt de distanciament de la teoria orsiana contra aquella noció d'art com a producte de la voluntat i que articulà per definir la seva "estètica arbitrària", la va fer el 1905 en el pròleg que escriví en castellà per a l'edició de les traduccions que va fer Enrique Diez Canedo de diverses narracions seves. En el text del proemi defineix precisament "l'arbitrarietat", dient que era quelquom:

Mapa del pla de la Calma. Monografies del Montseny/13, 1998

tan lejano al lírico impresionista 'internacional' le llamo yo, que ha alcanzado cabal expresión poética en la teoría de la 'palabra viva' en Maragall, nuestro esencial 'Mestre en Gay Saber' como el arte imitativo.

Si l'art per Eugeni D'Ors és el resultat d'un esforç, conscient, també ho és la paraula, producte en què intervé un cert artifici. Sobre la paraula i no sobre el crit –la interjecció– cal edificar la poesia. Aquest és el motiu pel qual seguí combatent Maragall sempre que l'ocasió es presentava, de vegades de manera explícita. La doctrina de la *paraula viva* i l'espontaneïtat de la poesia eren, fet i fet, les manifestacions d'una concepció romàntica de l'art que Xènius no podia sinó menysprear per afirmar els postulats clàssics de la nova generació; per això remarca la seva oposició al romanticisme que representa Joan Maragall, i que en aquella hora noucentista inspirada per la voluntat tenaç d'ordenació cal corregir.

Eugeni D'Ors, *Xènius*, diu en el *Glossari*:

No sé pensar sense terror en el destí del nostre poble, obligat a sostenir sobre la seva normalitat tan precària el pes i la grandesa

d'aquestes sublims anormalitats: la Sagrada Família i la poesia maragallenca.

Aquest terrible judici emès l'any 1906 i ratificat en nom de la Intel·ligència que representa el classicisme de *La ben plantada*, no podem ara sinó dir que és excessiu, i que el que cal és també corregir-lo ara. El Modernisme no deixa de ser, en definitiva, una expressió de la nostra Renaixença cultural, mentre que les realitzacions pràctiques de Prat de la Riba i el Noucentisme –l'Institut d'Estudis Catalans i la Mancomunitat de Catalunya– són més el complement institucional a aquell moviment cultural que no pas la contraposició. En definitiva el *seny* i la *rauxa* són trets simultanis i inherents a la nostra personalitat. Maragall, en el pròleg al *Glossari* que Eugeni D'Ors rebutjà, recorda humilment que els pobles en llurs ideologies segueixen un moviment pendular, bo i insinuant que si en aquell moment tocava rebutjar el sentiment, potser en el futur els homes tornarien a afeccionar-s'hi. En l'actualitat són molts els que creuen que els orsistes són en part responsables, pel seu excés d'afany civilitzador, d'ofegar en certa manera aquesta renaixença, i fer de les categories un límit, i no un sentit de les anècdotes.

Quantes d'aquestes anècdotes, com la pèrdua d'una medalla, no devien tenir lloc a la Figuera, com les que podem tenir nosaltres en la nostra vida i amb els nostres amics.

EPÍLEG

En diversos articles publicats a les *Monografies del Montseny* s'ha posat de manifest la vinculació de localitats i masies del Montseny amb els moviments culturals modernista i noucentista, en els seus diversos corrents i manifestacions. Ja en la tercera de les *Monografies*, l'any 1988, l'Albert de Sicília Cruells i Padrós va referir-se al tema que avui tractem en el seu article "Joan Maragall, Tagamanent i la masia de la Figuera", on recollia diversos poemes com "Per la Lola de la Figuera". Des d'aquella data l'interès pel tema no ha minvat: així disposem de nombroses publicacions, entre les quals hi ha les dedicades a Bofill i Mates, com "Guerau de Liost, poeta del Montseny" d'Enric Bou i Maqueda en el quart volum; el meu "La trajectòria política de Bofill i Mates", en la desena *Monografia*, i "L'homenatge a Guerau de Liost a Viladrau l'any 1936" de Jaume Enric Zamora i Escala en la setzena. També Bofill i Ferro "noucentista de segona generació" ha estat tractat en l'article d'Albert Manent i Segimon "Jaume Bofill i Ferro: retrat d'un crític humanista" (novena *Monografia*) i l'estudi de Jaume Zamora "Tractament arxivístic del fons documental de Jaume Bofill (1891-1968)" del quinzenè volum. Eugeni D'Ors va tenir també un lligam amb el Montseny, com es posa de manifest en l'article d'Enric Jardí "Xènius i Gualba", de la sisena

Monografia, i en les referències a l'article "L'efímer Noucentisme" (Manel Canals, *Monografia* núm. 15). Si el Noucentisme ha estat així tractat a bastament, i podem trobar també moltes claus de la seva ambientació en altres articles amb referències implícites, directes o indirectes (com "La història romàntica" d'Eugeni Bofill en l'onzè número i altres), també el Modernisme ha deixat petjada en l'estada de persones i en edificis. Així podem llegir en la dotzena *Monografia del Montseny* l'article d'Antoni Pladevall i Font –director d'aquestes publicacions– "El mas Casademunt del Brull. De mas a sanatori i a casa d'espiritualitat", que relata la història d'aquesta construcció del segle XIII sobre la qual Puig i Cadafalch va edificar, reconstruint el mas, l'església del Sagrat Cor entre 1892 i 1895, amb un estil goticomodernista. Enric Casals i Ginesta ens escriu en la quinzena *Monografia* sobre la relació entre "Arbúcies, Santiago Rusiñol i el Montseny". També en parla Agustí Vulart i Riera en la tretzena, en "La pintura i els seus artistes al Montseny", on cita l'hospitalitat que van trobar Joaquim Mir, Modest Urgell i Santiago Rusiñol durant les seves estades a Gualba i Arbúcies. Finalment no vull deixar d'esmentar la figura de Verdaguer, de qui celebrem el centenari, recordat en la "Cronologia del noucentisme" de Vinyet Panyella, que assenyala com el 1914 Alexandre Plana en la seva Antologia de poetes catalans moderns ordena la producció poètica catalana d'acord amb els criteris estètics del Noucentisme i estableix l'eix Verdaguer-Maragall-Carner com la via vertebradora del recobriment poètic i cultural de Catalunya. La vuitena *Monografia del Montseny* ofereix així mateix l'article de Miquel Ylla-Català i Genís "El Montseny en la vida i l'obra de Jacint Verdaguer".

La relació dels modernistes i noucentistes amb qualsevol indret del Montseny es pot així deure tant a factors d'origen com d'estada. En tots ells, però, podem descobrir un fil comú, que és el que posa de manifest Albert de Sicília Cruells i Padrós en cloure el seu article de l'any 1988:

Podríem dir moltes altres coses de Maragall i els il·lustres estadants de la masia de Tagamanent, però faria massa llarg el nostre reportatge.

L'acabem aquí, com una recordança i per constatar que Tagamanent, els seus indrets i racons i els seus plans i muntanyes, varen ser estimats i valorats per uns grans homes que varen forjar la personalitat espiritual del nostre país.

BIBLIOGRAFIA

BLASCO, Anna M.: Joan Maragall i Josep Pijoan. *Edició i Estudi d'un epistolari*. Barcelona: Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992. Volum I, 2ª part de la tesi doctoral *Les estades al Montseny (1902-1903)*.

COSTA-GRAMUNT, Teresa: "Anècdota i categoria de la Lídia, la Sibilla de Cadaqués", a : D'ORS, Eugeni: *La veritable història de la Lídia de Cadaqués*. Barcelona: Ed. Proa, 2002.

GRAU MASSÓ, M. Àngels: *Enyorat Montseny*. Barcelona: Ed. Mª Àngels Grau, 1984.

SOLDEVILA I MOLIST, Jaume: *Aiguafreda 1100 anys d'història*. Ed. Ajuntament d'Aiguafreda, Gràfiques Àrtex, 1998.

DE SICÍLIA CRUELLS I PADRÓS, Albert: "Joan Maragall, Tagamanent i la masia de La Figuera". Associació d'Amics de Tagamanent. *Butlletí Informatiu* núm. 17, desembre 1987.

PANYELLA, Vinyet: *Cronologia del noucentisme (una eina)*. Barcelona: Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Biblioteca Serra d'Or, 1996.

VALLCORBA, Jaume: *Noucentisme, mediterraneisme i classicisme. Apunts per a la història d'una estètica*. Barcelona: Ed. Quaderns Crema, Assaig Minor, 1994.

JARDÍ, Enric: "Maragall i Ors. Dos temperaments. Dues generacions". *Serra d'Or*, agost 1964.

INSTITUCIONS CONSULTADES:

Generalitat de Catalunya

Departament de Cultura. **Direcció General del Patrimoni Cultural**

Arxiu Comarcal d'Osona

Carrer de l'Arquebisbe Alemany, 5. Antic Convent del Carme. 08500 Vic (Osona)

Generalitat de Catalunya

Departament de Cultura. **Biblioteca de Catalunya**

Arxiu Joan Maragall. Carrer d'Alfons XII, 79. 08006 Barcelona

AGRAÏMENTS

A Joan Campaña, que em mostrà la fotografia que centra el tema del treball i m'orientà en la notícia de l'estada de Joan Maragall a la Figuera. També a Isidre Prades i Buixons, director de l'Arxiu Històric Comarcal d'Osona, del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, on es troba dipositada la fotografia que reproduïm, i on hi ha també una interessant col·lecció sobre la casa propietat de la família Grau. Agraïixo també la col·laboració de la cap de l'Arxiu Joan Maragall de Barcelona de la Biblioteca de Catalunya, Dolç Nom de Maria Tormo i Ballester, i, per descomptat i especialment, de M. Àngels Grau Massó, néta de la Lola de la Figuera.